

latot ápolt az Itáliában tartózkodó Carl Rahllal és Julius von Blaasszal, mindkettő a bécsi akadémia ösztöndíjasa volt. 1843-ban nyolc hónapot töltött Firenzében idősebb Markó Károly műtermében. A nyár folyamán számos kirándulást tettek „Markó Atyus” vezetésével. Útitársaik az idős tájfestő tanítványai, így ifjabb Markó Károly mellett főképpen olaszok, például Domenico Bresolin és Rimedio Fezzi festők voltak. Ez év szeptemberében Kovács Mihály Subiacót keresi fel, ahol egész művésztelepre bukkan, amelynek tagjaival együtt aztán számos kirándulást tesz a szabin hegyek között. Mint Kovács emlékezéseiből is kiderül, a magyar festők az 1840-es évekre teljes mértékben alkalmazkodtak az itáliai művészeti környezethez, mind az olaszokkal, mind pedig a más nemzetiségűekkel ápolták a kapcsolatokat. A Rómában élő magyarok művészársaságoknak is tagjaivá váltak. Mint a Ponte Molle-Gesellschaft történetéből kiderül, egyesek részt vettek a Gesellschaft vidám tagavató ünnepségein is. Kovács Mihályt és Heinrich Edét – utóbbi 1844-től élt Rómában és a Via Babuinón bérelt lakást – megérkezésük után tréfás felvételi rituálé keretében választották „Bajoccoritter”-ré a „Ponte Molle-Reich” Villa Borghesében megrendezett ünnepségén. A felvételi ünnepséget „bacchusi” fáklyás felvonulás követte. Ez volt az utolsó alkalom, amikor Lajos bajor király részt vett a korábban általa oly gyakran felkeresett társaság ünnepélyén.¹⁰⁷

Engel József szobrász 1847-től egészen 1864-ig tartózkodott az Örök Városban,¹⁰⁸ a nazarénusok festészetének késői követője, Szoldatits Ferenc pedig az 1840-es évek közepétől élt Rómában. Mint Overbeck tanítványa belépett a San Isidoro confraternitásba is. Később műtermet rendezett be a római Palazzo Veneziaában, ahol főként egyházi megrendelésre dolgozott.

Javaslatok magyar művészeti akadémia felállítására

A magyarországi képzőművészeti akadémia létrehozására irányuló legkorábbi törekvések – a magánkezdeményezésre megalakult bécsi akadémiával ellentétben – rendi-nemesi keretek között jelentkez-

I/15 ■ Kovács Mihály: *Olasz nő*, 1848–1851

tek.¹⁰⁹ 1755 körül magyar főurak Daniel Gran osztrák udvari festőtől, aki nemrég utasította vissza a bécsi akadémia rektori székét, szakvéleményt kértek egy Magyarországon felállítandó művészeti akadémia ügyében. Gran 1755 decemberében részletes tervet nyújtott be Batthyány Lajos nádornak, vállalva a létrehozandó intézmény vezetését. A tervezett ingyenes akadémia – melyben a nemesi származású ifjak elkülönítve tanulnának – elméleti és gyakorlati (erődítési, mérnöki) képzést egyaránt nyújtott volna. Az oktatás alapja a nyugat-európai akadémiai hagyományoknak megfelelően a rajz lett volna. Az intézmény végül – egyelőre ismeretlen okokból – nem jött létre.¹¹⁰

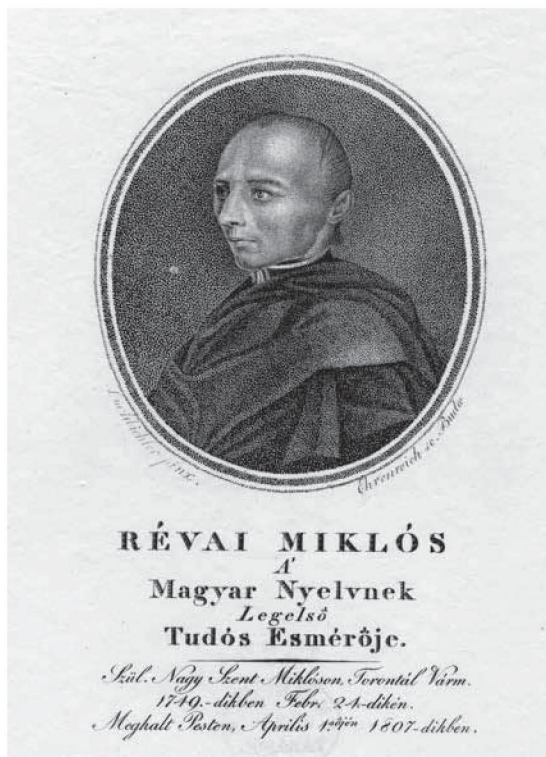
Bár az alapfokú rajzoktatás intézményi hálózata az 1770-es évek végétől Magyarországon is kialakult,¹¹¹ az akadémiai szintű művészeti képzésre egyelőre csak újabb tervek születtek. 1791-ben a magyar közoktatás rendezésére létrehozott, Ürményi József által vezetett országgyűlési bizottságban Podmaniczky József irányításával törvényjavaslatot

dolgoztak ki egy Budán felállítandó képzőművészeti akadémia ügyében (LXVII. törvénycikk). A kezdeményezés – mivel a javaslatot a király elé terjesztő József nádor úgy vélte, hogy az intézmény létrehozásához mind a szellemi erő, mind a megfelelően képzett szakembergárda hiányzik – nem járt eredménnyel. Az 1806-ban kiadott második *Ratio Educationis* arra tett javaslatot, hogy a magyarországi művészképzést a pesti egyetemen belül oldják meg.

A képzőművészeti akadémia terve – az 1790–1791-es országgyűlés bizottságának munkáját folytatva – az 1825–1827-es országgyűlésen éledt újjá. 1825-ben a közoktatási bizottság nevében Pázmány Dénes javaslatot tett a Nemzeti Múzeumhoz kapcsolódó Szépművészeti Akadémia létrehozására, mely a rajztanárok tevékenységét is felügyelné. A közoktatási bizottság 1830-ban nyomtatásban is megjelent határozatai¹¹² szerint a felállítandó művészeti akadémiának nemcsak az lenne a feladata, hogy a különböző művészeti ágakban tevékenykedő művészeknek elméleti és gyakorlati útmutatást nyújtson, alkotásaikból kiállításokat szervezzen s külföldi ösztöndíjjal segítse a legjobbak művészi fejlődését, hanem az is, hogy fejlessze a lakosság ízlését, szép iránti érzékét. Az országgyűlés végül nem tárgyalta meg a bizottság javaslatát. Az 1832–1836-os országgyűlés egy politechnikum felállítását javasolta.

Az akadémiaalapítási törekvések másik útját a magánkezdeményezések jelentették. A tervek többsége ahhoz a szellemi mozgalomhoz kapcsolódott, mely a hazai tudományos, irodalmi, zenei és képzőművészeti élet intézményrendszerének megerősítését, a nemzeti kultúra felvirágoztatását tűzte ki célul. A létrehozandó intézményeket néhányan az uralkodó, illetve a rendek támogatásából, mások a nemesek és a gazdag polgárok adományaiból kívánták fenntartani.

Bessenyei György író 1781-ben megfogalmazott, *Egy magyar társaság iránt való jámbor szándék* című röpiratát, melyben egy tudományos akadémia létrehozását sürgette, 1790-ben Révai Miklós nyelvész, győri rajztanár (I/16. kép) jelentette meg. Révai a röpirathoz csatolt bevezetőjében felhívta a rendek figyelmét a szépművészetek fejlesztésének fontosságára is.

I/16 ■ Ehrenreich Sándor Ádám: Révai Miklós, 1807

Johann Nepomuk Schauff pozsonyi rajztanár 1796-ban megjelent kiadványában a hazai rajziskolák egységes irányításával, illetve a jó színvonalú mintalapok kiadásával foglalkozó mintarajziskola létrehozására, 1804-ben pedig a *Zeitschrift von und für Ungern* című pesti folyóiratban művészeti akadémia létrehozására tett javaslatot a „nemes magyar nemzet”-nek. A magánvállalkozásból felállítandó intézmény összegyűjtené a tehetséges hazai fiatalokat, s kibontakoztatná képességeiket. Az oktatásban a legnagyobb hangsúlyt az építészetre kívánta helyezni, mert véleménye szerint ez felel meg leginkább a nemzet hősi jellemének. A szép iránti érzék általánossá válása, vagyis a hazai művelődési viszonyok fejlesztése érdekében Schauff az ország különböző részein múzeumok létrehozását javasolta.¹¹³ A folyóirat két évvel korábban M. Schönfeldnek egy hazai művészeti és iparművészeti iskola létrehozására vonatkozó javaslatát is közölte. Az iskola célja az lenne, hogy a polgárok gyerekei ne csak okos pol-

gárokká, hanem sikeres művészekké, mesterekké, kereskedőkké váljanak. A terv kitér az iskola létrehozásának, eszközökkel való ellátásának gyakorlati kérdéseire is.¹¹⁴

Az önálló képzőművészeti akadémia hiányában kereste a fejletlen hazai művészeti élet és a képzőművészet provincializmusának okát 1814-ben Döbrentei Gábor.¹¹⁵ A „B. P.” betűjelű szerző – Balkay Pál festő – 1822-ben a *Tudományos Gyűjteményben* megjelent írásában részletesen ismertette a bécsi akadémia felépítését, az akadémián oktatott műfajokat, a képzés menetét – az anatómiai stúdiu-moktól az élő modell rajzolásáig, mintázásáig – s említést tett a könyvtár gazdag metszetgyűjteményéről is. Fájtlalta, hogy a tanulni vágyók Magyarországon nem találnak művészeti képzést nyújtó intézményt, s a történeti festészet hazai felvirágoztatásának lehetőségét egy képzőművészeti akadémia létrehozásában látta.¹¹⁶ Egy korábbi írásában említést tett a legjelesebb hazai magángyűjteményekről, s hangsúlyozta a képzőművészetnek a közlés finomodásában, az erkölcs pallérozódásában játszott szerepét.¹¹⁷

A bécsi Képzőművészeti Akadémián tanult, majd a császári mérnökkari akadémián szabadkézi rajzot tanító, egri származású művész, Hesz János Mihály 1820. április 10-én József nádorhoz és a Helytartótanácsához írott levelében ajánlkozott egy Pesten vagy Budán felállítandó akadémia megszervezésére. Az akadémiát, melynek létrehozásában és fenntartásában a főnemesség, illetve a vagyonos polgárság támogatására számított, a bécsi akadémia mintájára és felügyelete alatt szervezné meg. Az intézményben tanulók a vázlatos tanterv szerint az alapfokú képzés, illetve a híres antik szobrok másolatainak rajzolása után élő modellekről készítenének rajzokat, s elsajátítanák az olajfestést és az arcképfestést is. Hesz ajánlkozott az iparosok és a művészek képzését egyaránt tervbe vevő iskola vezetésére.¹¹⁸

Igaz Sámuel 1824-ben a Bécsben megjelentetett *Hébe* című irodalmi zsebkönyve bevezetőjében a hazai képzőművészet fejletlenségének okát abban látta, hogy nincs művészeti akadémia és mindenki által látogatható nyilvános képtár. A közlés fejlesztése s a képzőművészeti ismeretek terjesztése érdekében almanachjában híres külföldi műalko-

I/17 ■ Antonio da Correggio – Johann Blaschke: *Ganymed' elragadtatása*. Illusztráció a *Hébéből*, 1826

tásokról készült rézmetszeteket tett közzé¹¹⁹ (I/17. kép). Ferenczy István szobrász 1826-ban Pozsonyba utazott, hogy egy magyar szobrászcadémia felállítására vonatkozó tervezetét az országgyűlés elé terjessze, de a megvitatás késett. Ekkor a királytól kért kihallgatást, hogy tervét előadhassa, de nem jött válasz, ezért felhagyott a magyar szobrásziskola tervével.

Joó János egri rajztanár az 1830-as évek elején Széchenyi Istvánhoz fordult levélben egy „Művész-társaság” fölállítására érdekében, Széchenyi azonban idő és hozzáértés hiányában nem vállalkozott a terv elindítására és támogatására.¹²⁰ Joó 1841-ben Budán megjelent, a rendek figyelmébe ajánlott írásában egy Pesten létrehozandó kulturális csúcscsere, egy Athenaeum-intézet tervéről írt, melyben festészeti és szobrászati képzés is folyna. Az akadémia tanárai az itthon élő vagy külföldön dolgozó magyar művészek lennének, például Barabás Miklós, Ferenczy István, idősebb Markó Károly.¹²¹

A bécsi akadémián építészként végzett Novák Dániel 1833-ban a *Társalkodó*, 1835-ben pedig a *Honművész* című folyóiratban részletesen ismertette a bécsi akadémia oktatási és kiállítási rendszerét, s számos írásában javasolta hazai képzőművészeti akadémia felállítását.¹²² 1836-ban a *Hasznos Műlatságokban* egy akadémia tervet körvonalazott. Az akadémia Novák elképzelése szerint – egyfajta lektori hatóságként – fontos szerepet játszana az ízlésfejlesztésben is: felügyelné a közönséggel közvetlen kapcsolatot tartó műegyesületek kiállításait, kiadványait, s elbírálná az országban felépíteni szándékozott épületek terveit.¹²³ Ez az elképzelés összhangban volt azzal az említett rendelettel, melyben a császár a bécsi akadémiát a 19. század elején a nemzet művészeti hatóságává tette. A hazai művészeti akadémia létrehozása – mint láttuk – számos korábbi tervben is összekapcsolódott a művészeti közélet fejlesztésének, a közzítés nemesítésének, a művészeti ismeretek terjesztésének, a műkereskedelem fellendítésének eszméjével.¹²⁴

1845-ben Császár Ferenc a *Honderű* című folyóiratban a Nemzeti Múzeum igazgatójának címzett nyílt levelet tett közzé egy művészeti akadémia ügyében. A genovai Accademia di Pittura felépítéséhez hasonló festészeti iskola vezetőjének idősebb Markó Károlyt vagy Barabás Miklóst javasolta. Költségcsökkentés céljából azt ajánlotta, hogy az akadémiát a Nemzeti Múzeumban helyezték el.¹²⁵

A szellemi élet képviselői között olyanokat is találunk, akik nem támogatták a hazai művészeti akadémia létrehozásának gondolatát. Horvát István Novák Dániel művészéletrajzokat tartalmazó könyvéről írt recenziójában¹²⁶ úgy vélte, hogy művészeti gyűjtemények, gazdag könyvtárak híján még nem ért meg a helyzet magyar művészeti akadémia felállítására: arról kellene inkább gondoskodni, hogy a tehetséges fiatalok külföldi akadémiákon képezhessék magukat.

1841-ben megjelent könyvében Henszlmann Imre ezzel szemben a romantika akadémiaellenességének szellemében azt hangsúlyozta, hogy a nemzeti művészet megteremtésében és felvirágoztatásában a 19. század közepén már nem a képzőművészeti akadémia játssza a főszerepet. Úgy véli, hogy az antik szobrok gipszmásolatait és a mintarajzokat

mechanikusan másoltató, merev, idealizáló akadémiai kánon megakadályozza, hogy a művésznek készülő fiatalok a természetet, a művészet leggazdagabb forrását egységben lássák, s kiöli belőlük az önálló szellemet és a fantáziát.¹²⁷

A rendszeres magyarországi középfokú művész-képzés végül az 1871-ben létrehozott pesti Mintarajziskolában indult meg.

■ KAZINCZY FERENC, A KLASSZICISTA ÍZLÉS TERJESZTŐJE

A 18. század második felében Európában az egyházi, fejedelmi és főúri mecénatúra és reprezentáció mellett megerősödött az újfajta kulturális igényekre és fogyasztói szokásokra épülő polgári művészeti nyilvánosság. Nemcsak különböző irodalmi és képzőművészeti stílusterelvűek éltek egymás mellett, hanem a műkritikusok is egyforma létjogosultsággal, súllyal nyilváníthatták ki a műalkotásokról az egymáséitól és a korábbi kánonoktól is eltérő véleményüket. Ennek a folyamatnak a 19. század első évtizedeiben bekövetkezett magyarországi kibontakozásában – az irodalom és a képzőművészet szélesebb körű befogadása, az ízlés finomítása érdekében kifejtett agitatív tevékenységével, a hazai művészeti élet hiányosságainak felemlítésével, művészetszervezői, mecénási tevékenységével, illetve a korszak kulturális „pöreiben” való részvételével – fontos szerepet játszott Kazinczy Ferenc¹²⁸ (I/18. kép).

Bár Kazinczy nem folytatott rendszeres művészettörténeti vagy esztétikai tanulmányokat, s egyéges, összefüggő esztétikai rendszert sem alakított ki, kortársai között egyedülállóan gazdag művészeti ismeretekkel rendelkezett. Egyetemes képzőművészeti műveltségét írók és költők (Johann Wolfgang Goethe, Friedrich Schiller, Gotthold Ephraim Lessing) műveinek, illetve képzőművészeti (Bernard de Montfaucon, Johann Joachim Winckelmann, Antonio Francesco Gori) és esztétikai munkák (Johann Georg Sulzer, Charles Batteux) tanulmányozásával szerezte meg, a hazai művészet emlékeit pedig gyakori utazásai során ismerte meg. Ízlését és szemléletét a klasszicizmus esztétikai értékrendje határozta meg: a bécsi Stephanskirche gótikus dí-